

KREACJA KONSERWATORSKA W KRAJOBRAZIE KULTUROWYM

THE CONSERVATION CREATION IN CULTURAL LANDSCAPE

■ Tożsamość miejsca jest wyrazem tradycji i kultury oraz kanonu miejsca – obiektu, zespołu, założenia przestrzennego i krajobrazu. Posługując się tym pojęciem można zidentyfikować zarówno przesłanie historii dla danego krajobrazu kulturowego, jak i uzyskać istotne wskazania dla działań konserwatorskich, rewitalizacyjnych lub kreatorskich.

Przybliżmy powyższe pojęcia, w odniesieniu do krajobrazu kulturowego lub tworzących go zespołów i obiektów: stref miejskich, przedmiejskich, ich fragmentów, układów ruralistycznych, komponowanych – parków i ogrodów.

1

2

Tradycja i kultura miejsca – to zespół czynników składających się na treść danego obszaru, stanowiącego czasem fragment ogrodu lub parku, związanych z nawarstwieniami historycznymi materialnymi i niematerialnymi – mających aktualny wyraz w jego kompozycji. Stanowią podstawowy składnik tożsamości miejsca, rozumiany jako krajobraz percypowany przez człowieka. Powinny też tworzyć podstawę dla ustalenia reguł badania i działania w zakresie kultywacji treści danego krajobrazu kulturowego.²

Konserwacja krajobrazu jest zespołem działań zachowujących i utrzymujących jego materialny zasób kulturowy i przyrodniczy, w celu wydobycia wartości artystycznych, kompozycyjnych i zabezpieczenia ich przedniszczeniem. Z kolei rewitalizacja – to przywracanie wartości historycznych, kompozycyjnych i funkcjonalnych krajobrazu kulturowego, poprzez działania konserwatorskie i rewitalizacyjne. Jej celem jest uzyskanie możliwości jego pełniejszej adaptacji dla potrzeb współczesnych.

Przykładem są studia i analizy krajobrazowo-konserwatorskie, służące optymalnemu zachowaniu lub przywróceniu zbliżonej do autentycznej postaci danych krajobrazów kulturowych, często o światowym czy ponadlokalnym znaczeniu. Prezentuje to fragment opracowania sporządzonego w celu uchronienia przed agresywnymi inwestycjami przedpola Zamościa, wpisanego na Światową Listę Dziedzictwa UNESCO³ i stworzenia tak zwanej „Zielonej Twierdzy Zamość”.⁴

Kreacja konserwatorska to twórcza kontynuacja rozeznaczonych naukowo kanonów artystycznych i „ducha” dawnej kompozycji krajobrazu, poprzez działania konserwatorskie, rewitalizacyjne

Il. 1. Studium konserwatorsko-widokowe zachowania ekspozycji południowego przedpola Zamościa, wobec grożących mu zamierzeń inwestycyjnych układu zieleni pofortecznej (fot. i opr. autor z zespołem, 2003).

Fig. 1. A conservation and view study of the preservation of the southern outskirts of Zamość in view of the endangering investment projects related to the post-fortress greenery layout (photo and prepared by the author with team, 2003).

Il. 2. Studium konserwatorskie przywrócenia ekspozycji twierdzy Zamość poprzez rekompozycję (opr. J.K. Wielgusowie, U. Forczek-Brataniec, J. Janczykowski. W. Rymcza-Mazur, Z. Myczkowski, D. Kiciński i in., 2006).

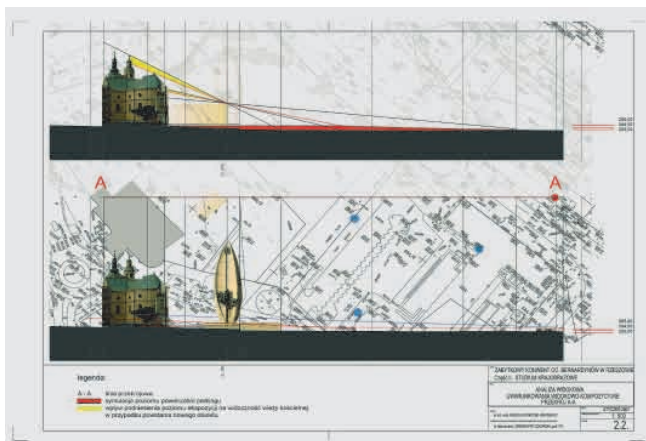
Fig. 2. A conservation study of restoration of the Zamość fortress exposure through its re-arrangement (prepared by J. and K. Wielgus, U. Forczek-Brataniec, J. Janczykowski. W. Rymcza-Mazur, Z. Myczkowski, D. Kiciński et al., 2006).

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

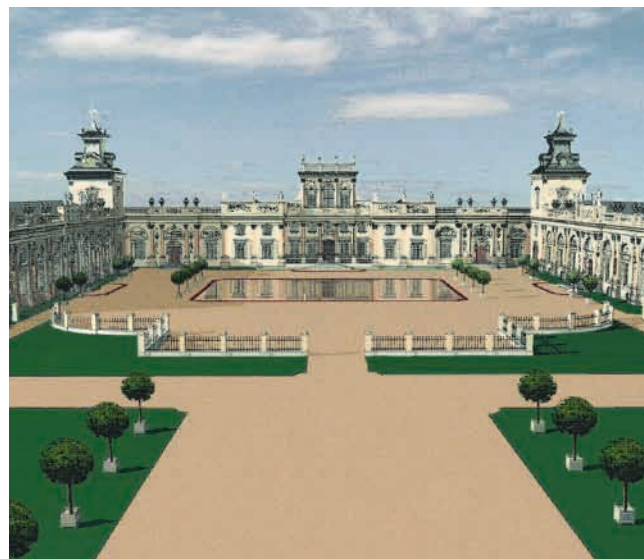
² Myczkowski Z., *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, Monografia 285, seria Architektura, Politechnika Krakowska, Kraków 2003, wydanie II, s. 227.

³ Zamość. *Studium krajobrazowe Analiza sposobu zagospodarowania strefy południowego przedpola zabytkowego zespołu miasta wraz z XIX wiecznymi umocnieniami*, APP E i J. Wowczak, Z. Myczkowski z zesp., Kraków 2003.

⁴ Zamość. *Studium kształtowania terenów pofortecznych ze szczególnym uwzględnieniem zieleni pofortecznej* (opr. IAK PK Kraków, J. Srodulska-Wielgus, K. Wielgus, U. Forczek-Brataniec, J. Janczykowski. W. Rymcza-Mazur, Z. Myczkowski, D. Kiciński i in., 2006).

3

4

5

6

Il. 3. Studium konserwatorsko-krajobrazowe możliwości realizacji zespołu ogrodów pielgrzymkowych z parkingiem podziemnym w centrum Rzeszowa, przy konwencie OO. Bernardynów (opr. U. Forczek-Brataniec, Z. Myczkowski, 2006).

Fig. 3. A conservation and landscape study of the development possibilities related to the complex of pilgrimage gardens with an underground parking lot in the centre of Rzeszów, close to the Observant monastery (prepared by U. Forczek-Brataniec, Z. Myczkowski, 2006).

Il. 4. Ideogram konserwatorski rekompozycji dziedzińca pałacowego w Wilanowie (opr. Z. Myczkowski z zesp., 2004).

Fig. 4. A conservation ideogram concerning the re-composition of the palace courtyard in Wilanów (prepared by Z. Myczkowski with team, 2004).

Il. 5. Koncepcja konserwatorska aranżacji ogrodu i otoczenia szpitala św. Aleksandra w Wilanowie; fragment ogrodzenia i „brama Marconiego” (opr. E. Wowczak, J. Wowczak, Z. Myczkowski z zesp., 2006).

Fig. 5. The conservation conception concerning the arrangement of the garden and surroundings of St. Alexander hospital in Wilanów. Fragment of the fencing and the „Marconi gate” (prepared by E. Wowczak, J. Wowczak, Z. Myczkowski with team, 2006).

Il. 6. Koncepcja konserwatorska aranżacji ogrodu i otoczenia szpitala św. Aleksandra w Wilanowie. Rozplanowanie i widok całości podjazdu (opr. E. Wowczak, J. Wowczak, Z. Myczkowski z zesp., 2006).

Fig. 6. The conservation conception concerning the arrangement of the garden and surroundings of St. Alexander hospital in Wilanów. Layout and view of the whole forecourt (prepared by E. Wowczak, J. Wowczak, Z. Myczkowski with team, 2006).

i kreatorskie, w celu wzbogacenia jego walorów estetycznych i użytkowych.

Czasy współczesne, naznaczone wzrastającym udziałem czynników społecznych i ekonomicznych, również w obszarze szeroko pojmowanej konserwacji zabytków, jak i architektury krajobrazu stawiają nowe wyzwania dla kształtu i form współczesnej sztuki konserwatorskiej. Interesujące jest wprowadzanie działania, określanego jako „kreacja konserwatorska”. Rozumiana i widziana przez pryzmat idei tożsamości miejsca, pod którym identyfikowana jest tak zwana „dawna” i „nowa” tożsamość może sprostać wyzwaniom – zarówno ze strony wymagań konserwatorskich, jak i rosnącym oczekiwaniom społecznym w sferze przestrzeni publicznej i prywatnej.

Przykłady to: zamiar utworzenia zespołu ogrodów przy dawnym konwencie Ojców Bernardynów w centrum Rzeszowa⁵ oraz projekty rewaloryzacji całości założeń pałacowo – ogrodowo – parkowych w Wilanowie. Zaprezentowano ideę powrotu

do barokowego kostiumu dziedzińca pałacowego w Wilanowie oraz rewitalizacji ogrodów przy dawnym szpitalu św. Aleksandra w Wilanowie. W obu przypadkach, sięgając do źródłowych materiałów historycznych i archeologii,⁶ wkraczającej do polskiego konserwatorstwa sztuki ogrodowej – zaproponowano rozwiązania w duchu kreacji konserwatorskiej, na zasadzie wypracowanej przez J. Bogdanowskiego – „twórczej kontynuacji tradycji”.

W przypadku dziedzińca wilanowskiego,⁷ przyjęto powrót do form i rozplanowania dziedzińca honorowego oraz przeddziedzińca w kształcie potwierdzonym wynikami badań kartograficznych, ikonograficznych oraz archeologicznych. Sugestia okresowego wprowadzania lustrzanej kwatery wodnej w centrum dziedzińca honorowego, ma w zamiarze autorskim wzmocnić ekspozycję pałacu, symbolu panowania Jana III Sobieskiego.

Otoczenie dawnego szpitala św. Aleksandra,⁸ wzorowane na tak zwanym „module Marconiego”, nawiązuje do znakomitego, nie zrealizowanego projektu, ogrodzenia obiektu, który stał

się inspiracją dla twórczej kreacji konserwatorskiej zespołu ogrodzeń oraz pawilonów ogrodowych, markiz i kwater wodnych.

Warunkiem podstawowym dla przyjęcia tej formy działania, winno być rzetelne rozeznanie i ocena stopnia zabytkowej wartości obiektu i jego znaczenia. Kryteria te nie powinny być w tym wypadku najwyższe. Jednak w odniesieniu do krajobrazu kulturowego i zabytkowego, częste jest stosowanie tego typu działania, na przykład w silnie przekształcanym fragmencie obszaru, zespołu lub obiektu.

Przy takim założeniu – współczesne, twórcze kontynuowanie „ducha kompozycji” krajobrazu kulturowego, umiejętnie wzbogacające jego walory, wydaje się być zasadne i uprawnione. Wskazane jest precyzowanie kryteriów limitujących czy ukierunkowujących na działania konserwatorskie, rewaloryzacyjne i kreatorско – konserwatorskie.

Streszczenie: Tożsamość miejsca jest wyrazem tradycji i kultury oraz kanonu miejsca. Posługując się tym pojęciem możemy zidentyfikować zarówno przesłanie historii dla danego krajobrazu kulturowego, jak i uzyskać istotne wskazania dla działań konserwatorskich, rewaloryzacyjnych czy kreatorских.

Tradycja i kultura miejsca to zespół czynników składających się na treść danego ogrodu czy parku, związanych z całokształtem nawarstwień historycznych (materialnych i niematerialnych), mających swój aktualny wyraz w jego kompozycji. Stanowią one podstawowy składnik tożsamości miejsca rozumiany jako krajobraz percypowany przez człowieka. Powinny tworzyć podstawę dla ustalenia reguł badania i działania w zakresie kultywowania treści danego krajobrazu kulturowego.

Słowa kluczowe: tożsamość miejsca, krajobraz kulturowy, kreacja konserwatorska.

Abstract: *The identity of a place is an expression of its tradition, culture and canon. By using that notion, we are able to identify both the history's message for the given cultural landscape, and to obtain essential guidelines as to our conservation, restoration or creation activities.*

Tradition and culture of a place are factors that make up the contents of the given garden or park, related to the whole of historical accumulations (material and non-material) that find their current expression in its arrangement.

They constitute basic components of the place's identity, understood as landscape perceived by man and should provide basis for determining the rules of exploring and acting in the field of cultivating the given cultural landscape contents.

Key words: *place identity, cultural landscape, conservation creation.*

⁵ Zabytkowy konwent OO. Bernardynów w Rzeszowie z ogrodami i centrum religijno-kulturowym, *Studium i koncepcja konserwatorsko-krajobrazowa*, Myczkowski Z., Wowczak E., Wowczak J., Forczek-Brataniec, Marcinek R., Laskowski A., Kraków 2006.

⁶ M.in. artykuły o badaniach źródłowych, analityczno-konserwatorskich i archeologicznych autorstwa D. Sikory i A. Gołębniaka [w:] „Monument”, wydawnictwo Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, t. 2, Warszawa 2005.

⁷ *Wilanów. Koncepcja konserwatorska rewaloryzacji dziedziczą pałacowego*, Myczkowski Z., Zieliński P. z zespołem MOFO Architekti, Kraków 2004.

⁸ Il. 5. *Koncepcja konserwatorska aranżacji ogrodu i otoczenia szpitala św. Aleksandra w Wilanowie*, Wowczakowie E. i J., Myczkowski Z. z zesp., 2006.

Dr inż. arch. Irena Niedźwiecka-Filipiak¹

ROLA ARCHITEKTA KRAJOBRAZU W PROGRAMIE ODNOWY WSI

THE ROLE OF LANDSCAPE ARCHITECT IN THE VILLAGE RENEWAL PROGRAMME

■ *Program Odnowy Wsi* jest jedną z metod rozwoju obszarów wiejskich i ochrony dziedzictwa kulturowego. Wiele samorządów widzi w nim sposób na uruchomienie szerokich procesów rozwojowych, z możliwością uzyskania unijnego wsparcia włącznie. Podstawową zasadą jest oparcie się na mieszkańcach, którzy występują z inicjatywą przystąpienia, a następnie aktywnie uczestniczą we wszystkich etapach.² Głównym celem jest poprawa warunków życia mieszkańców, znalezienie nowych możliwości zarobkowania, podniesienie standardu infrastruktury, z zachowaniem dziedzictwa kulturowego. Wiąże się to zarówno z krajobrazem, dziedzictwem duchowym, dawnymi tradycjami, zwyczajami i świętami. Istotną rolę odgrywają również więzi międzyludzkie, które zanikają we współczesnym, zurbanizowanym świecie zupełnie.

Opinie Polaków

Jak wykazują badania CBOS,³ większość Polaków uważa, że nie jest ważna jedynie funkcja obiektów, ale również to, jak

one wyglądają. Dla 97% badanych wygląd miejsca pracy ma wpływ na to, że lepiej się pracuje, dla 65% wygląd szpitala wpływa na szybszy powrót do zdrowia, a ponad połowa ankietowanych uważa, że to czy budynki szkolne są lub nie przykładem dobrego budownictwa, ma znaczenie dla nauczania dzieci. 85% ankietowanych zwraca uwagę na estetykę otoczenia i interesuje się wyglądem budynków, dróg, ulic i placów w miejscowościach. Całkowity brak zainteresowania tą kwestią wykazuje tylko co dwudziesty badany.

Jednocześnie większość ankietowanych (62%) uważa, że każdy powinien móc budować dom, jaki mu się podoba, bez

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.

² Więcej na ten temat m.in. w: Wilczyński R., *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Poznań 2003; Idziak W., *O odnowie wsi*, Warszawa 2004.

³ Komunikat z badań CBOS BS/112/2003, z lipca 2003, *Stara czy nowa zabudowa – upodobania i opinie Polaków*, opr. Derczyński W., ss. 3–7.